

بررسی شکاف دیجیتالی بین نسل‌ها از نظر آشنایی، علاقه، و استفاده از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات

نجلا حریری*

دانشیار،

گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی،

واحد علوم و تحقیقات تهران

کارشناس مسئول آموزش سواد اطلاعاتی،

کتابخانه مرکزی دانشگاه تربیت مدرس

نسترن زمانی‌راد^۱

دریافت: ۱۳۹۰/۰۳/۱۵ | پذیرش: ۱۳۹۰/۰۶/۱۵

فصلنامه علمی پژوهشی
پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران
شاپا (چاپی) ۸۲۲۳-۲۲۵۱
شاپا (الکترونیکی) ۸۲۳۱-۲۲۵۱
نمایه در SCOPUS، LISA و ISC
<http://jipm.irandoc.ac.ir>
دوره ۲۸ | شماره ۱ | صص ۳-۲۰
پاییز ۱۳۹۱
نوع مقاله: پژوهشی

چکیده: پژوهش حاضر با هدف آگاهی از میزان شکاف دیجیتالی بین نسل‌ها (پسران و والدین) از نظر آشنایی، علاقه، و استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات انجام شده است. روش پژوهش، پیمایشی تحلیلی و ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه بوده است. با توجه به گستردگی جامعه پژوهش، نمونه‌ای هدفمند و غیرتصادفی از پسران و والدین شامل ۱۰۲ دانش‌آموز پسر سال سوم راهنمایی تحصیلی و اول دبیرستان منطقه ۱۰ آموزش و پرورش تهران و ۱۰۲ نفر والدین آنها (پدر یا مادر) انتخاب شد و از نظر آشنایی، علاقه، و استفاده از فناوری‌هایی مانند اینترنت، پست الکترونیکی، گفتگوی الکترونیکی، تلفن همراه، بازی‌های رایانه‌ای و غیره مورد مطالعه قرار گرفت. یافته‌های پژوهش نشان داد که میانگین کل میزان آشنایی، علاقه، و استفاده والدین از فناوری‌ها ۲/۰۴ و فرزندان ۳/۱۶ است. شکاف میان والدین و فرزندان از نظر آشنایی با فناوری اطلاعات ۱/۲۲-، از نظر علاقه به فناوری اطلاعات ۱/۲۴-، و از نظر استفاده از فناوری اطلاعات ۰/۸۸- است و بین میانگین آشنایی، علاقه، و استفاده از فناوری اطلاعات در بین فرزندان و والدین تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

کلیدواژه‌ها: فناوری اطلاعات و ارتباطات، شکاف بین نسل‌ها، شکاف دیجیتالی، والدین و فرزندان پسر

*nadjlahariri@hotmail.com
1. zamanirad@modares.ac.ir

۱. مقدمه و بیان مسأله

پیشرفت‌های شگرف فناوری اطلاعات و ارتباطات و مظاهر عینی آن در قالب ابزارها و شیوه‌های نوین ارتباطی، تحول عمیقی در سطوح مختلف زندگی اجتماعی و فعالیت‌های روزمره افراد جامعه ایجاد کرده است. هر چند که به کارگیری دستاوردهای حاصل از فناوری در جوامع امروز امری اجتناب‌ناپذیر است، آشنایی و علاقه‌مندی آحاد و اقشار مختلف جامعه به این پدیده‌های نوین و به تبع آن، رواج استفاده از آنها در میان گروه‌های جامعه به دلایل مختلف، یکسان نخواهد بود.

جامعه متشکل از گروه‌هایی از افراد و نسل‌هایی است که در تعامل با یکدیگر حیات اجتماعی را شکل می‌دهند. نسل در حوزه جمعیت‌شناسی چنان‌که در *دایره‌المعارف علوم اجتماعی* آمده است، به گروهی از افراد اطلاق می‌شود که مرحله‌ای از حیات را با یکدیگر آغاز کرده یا پایان داده باشند. گروهی که در یک زمان فارغ‌التحصیل می‌شوند، گروهی که در یک زمان بالنسبه نزدیک به هم به دنیا آمده یا ازدواج کرده‌اند (ساروخانی ۱۳۷۰). هماهنگی و درک متقابل میان دو نسل والدین و فرزندان که مهم‌ترین واحد اجتماعی یعنی خانواده را تشکیل می‌دهند، عاملی بنیادی در کیفیت همزیستی اجتماعی و آرامش روانی جامعه محسوب می‌شود.

به عقیده روان‌شناسان بین‌بینش‌ها، منش‌ها، و خواسته‌های دو نسل، تفاوت وجود دارد. به‌طور طبیعی، هیچ نسلی آینده تمام‌نمای آرمان‌های نسل قبل و انعکاس‌دهنده خصلت‌ها و منش‌های آن نیست. هر نسلی، شرایط و خصوصیات روانی-اجتماعی خاص خود را با جنبه‌های مثبت و منفی دارد. تحول و صنعتی شدن، اقتضا می‌کند که نسل جدید، در منش، ویژگی‌ها، و بینش، تابلوی تمام‌نمای نسل قبل نباشد. به‌خصوص با توجه به سرعت تحولات در تمام عرصه‌های زندگی بشری تفاوت نسل‌ها بیش از گذشته احساس می‌شود (کاکو جویباری ۱۳۸۳). شتاب تغییرات و تحولات عظیمی که در جامعه مدرن امروز به‌وقوع می‌پیوندد، گسست بین نسل‌ها را افزایش داده است، سبب می‌شود علائق و سلیق نسل امروز با نسل پیشین به‌لحاظ اخلاقی، اجتماعی، و فرهنگی تفاوت‌های فاحشی داشته باشد. شکاف نسلی مفهومی است که اختلاف فاحش روانی، اجتماعی، و فرهنگی و تفاوت معنی‌دار در بینش و آگاهی، باورها، تصورات، انتظارات، جهت‌گیری‌های ارزشی، و الگوهای رفتاری را میان دو نسل هم‌زمان در یک جامعه مورد توجه قرار می‌دهد (توکل و قاضی‌نژاد ۱۳۸۵). بخشی از این تفاوت‌ها ناشی از شناخت و بهره‌گیری از فناوری‌های نوین است که در گذشته با این وسعت و فراگیری در اختیار همگان نبوده است. همین تفاوت در دسترسی و بهره‌گیری از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی است که بحث شکاف دیجیتالی را در بین نسل‌ها مطرح می‌کند.

شکاف دیجیتالی به‌طور کلی به شکاف میان افراد، خانواده‌ها، بخش‌های تجاری، و نواحی جغرافیایی در رابطه با فرصت‌های دسترسی به فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات و استفاده آنها از اینترنت برای فعالیت‌های مختلف اشاره می‌کند (Patricia 2003). امروزه، با توجه به گسترش سرسام‌آور فناوری‌های مختلف در تمام جنبه‌های زندگی اجتماعی، خانواده که اولین و کوچک‌ترین واحد اجتماعی است نیز از این فناوری‌ها تأثیر پذیرفته است. در محیط خانواده نیز از نظر انس و الفت با مظاهر فناوری اطلاعات و ارتباطات تفاوت‌هایی وجود دارد. در مجموع، به‌نظر می‌رسد فناوری‌های ارتباطی جدید در بین نسل‌ها به‌میزان متفاوتی مورد استفاده قرار می‌گیرد، چنان‌که بنا بر گزارش اداره بازرگانی ایالات متحده^۱ در سال ۲۰۰۰ افراد بالای ۵۰ سال کمترین استفاده را از اینترنت در مقایسه با سایر گروه‌های سنی داشته‌اند (Kolodinsky, Cranwell, and Rowe 2002). به گزارش جکسون در سال ۲۰۱۰ بعد از گذشت یک دهه استفاده، رسانه‌های جدید از انحصار جوانان خارج شده و استفاده میانسالان ۵۰ تا ۶۵ سال از اینترنت رشد بی‌سابقه‌ای داشته است (Jackson 2010)، با این حال، جوانان از فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی در سطحی بالاتر و به‌شیوه‌ای متفاوت از نسل پیشین استفاده می‌کنند (Junco and Cotton 2011).

به‌احتمال، مهم‌ترین تفاوتی که در بین دو نسل فرزندان و والدین وجود دارد، به مسأله نیازها و خواسته‌ها برمی‌گردد. نکته ظریفی که در زمینه نیازها و خواسته‌ها در رابطه با فناوری وجود دارد این است که بیشتر والدین فقط خواهان تهیه فناوری‌هایی هستند که به‌طور حتم به آنها نیاز دارند، حال آنکه نسل جدید به مظاهر فناوری به‌دلیل این که مورد علاقه آنهاست، احساس نیاز می‌کنند (Horgan 2006). زور و زور به نکته جالبی در رابطه با شکاف دیجیتالی در خانواده اشاره می‌کنند. به‌گفته آنها، تعارض در محیط خانواده در بیشتر موارد از این امر ناشی می‌شود که والدین، مهاجران جهان دیجیتالی امروز هستند، درحالی‌که فرزندان آنها در این دنیای دیجیتال، بومی محسوب می‌شوند. شکاف دیجیتالی بیشتر منجر به تعارضات مستمر در درون خانواده و خدشه‌دار شدن ارتباط میان فرزندان و والدین می‌شود (Zur and Zur 2010).

شیفتگی نسل جوان به مظاهر فناوری اطلاعات و ارتباطات و استفاده گسترده آنها از این فناوری‌ها کم و بیش در همه جوامع به‌نحو محسوسی مشاهده می‌شود. دسترسی گسترده به فناوری اطلاعات، امروزه به‌عنوان تفاوت اساسی نسل جوان امروز با نسل ۲۰ سال گذشته قلمداد می‌شود (Decker 2010). برخی پژوهش‌ها یکی از جنبه‌های شکاف دیجیتالی را عامل سن

1. United States Department of Commerce

دانسته‌اند (Ani, Uchendu, and Atseye 2007; Soker 2005). یافته‌های برخی پژوهش‌های دیگر حاکی از نقش مؤثر تفاوت سنی در میزان فعالیت‌های رایانه‌ای افراد است؛ به این ترتیب که در افراد مسن‌تر، دانش و علاقه‌مندی به رایانه کمتر از جوان‌ترهاست (Coulson 2000; White and Weatherall 2000). پژوهش فلاناگین و متزجر نیز نشان داد که افراد مسن کمترین میزان پذیرش و استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات را دارند و بخش قابل ملاحظه‌ای از آنها به کلی از جامعه اطلاعاتی کنار گذاشته شده‌اند (Flanagin and Metzger 2001). پژوهش چو و شی رابطه معنی‌دار سن را با نگرش نسبت به رایانه تأیید نموده است (Chou and Shieh 2011).

با توجه به پژوهش‌های پیش‌گفته، بهره‌گیری از فناوری اطلاعات و ارتباطات در نهادهای اجتماعی مختلف، تفاوت‌هایی را در نسل گذشته و حال نشان می‌دهد. بدیهی است که خانواده به‌عنوان اولین و مهم‌ترین نهاد جامعه از این قاعده مستثنی نیست. بنابراین، آگاهی از تفاوت‌های بین نسلی در رابطه با فناوری اطلاعات و ارتباطات می‌تواند در جهت شناخت اثرات فناوری در روابط میان والدین و فرزندان گامی موثر باشد. با توجه به اهمیت مبحث فناوری اطلاعات و ارتباطات و شکاف دیجیتالی میان نسل‌ها، در این زمینه، برخی پژوهش‌ها مانند پژوهش دوران (۱۳۸۱) در مورد فضای سایبری و نقش آن در هویت اجتماعی و پژوهش جوادی (۱۳۸۳) در زمینه تأثیر استفاده از اینترنت بر ارزش‌های خانواده انجام شده است، اما بررسی شکاف دیجیتالی بین نسل‌ها با وجود اهمیت آن تاکنون در هیچ پژوهش دیگری مورد توجه نبوده است. در این پژوهش، شکاف دیجیتالی از سه جنبه آشنایی، علاقه، و استفاده از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات در بین دو نسل، یعنی والدین و فرزندان مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد. منظور از فرزندان در این پژوهش، نوجوانان پسر بین ۱۴ تا ۱۸ سال مشغول به تحصیل در دوره راهنمایی یا دبیرستان است و جهت رعایت اختصار، در این مقاله با عنوان فرزندان مطرح شده‌اند.

۲. فرضیه‌های پژوهش

پژوهش حاضر سه فرضیه زیر را به آزمون می‌گذارد:

۱. بین میانگین آشنایی والدین و فرزندان به فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات تفاوت معنی‌داری وجود دارد.
۲. بین میانگین علاقه والدین و فرزندان به فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات تفاوت معنی‌داری وجود دارد.
۳. بین میانگین استفاده والدین و فرزندان از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

۳. پیشینه پژوهش

مسأله شکاف نسل‌ها اولین بار در دهه ۶۰ میلادی، در کشورهای غربی مطرح شد (منصورنژاد ۱۳۸۲). با وجود گذشت بیش از چهار دهه از مطرح شدن بحث شکاف میان نسل‌ها و انجام برخی پژوهش‌ها در این زمینه، پژوهشگران، مطالعه شکاف بین نسلی را از زاویه فناوری اطلاعات و ارتباطات چندان مورد توجه قرار نداده‌اند. برخی پژوهش‌های انجام شده در ایران که می‌توانند تا حدی در ارتباط با پژوهش حاضر تلقی شوند، پژوهش‌های دوران (۱۳۸۱)، جوادی (۱۳۸۳) و بلاش (۱۳۸۷) است که چکیده‌ای از این پژوهش‌ها در ادامه مطرح می‌شود.

تأثیر فضای سایبرنتیک بر هویت اجتماعی توسط دوران (۱۳۸۱) مورد پژوهش قرار گرفته است. در این پژوهش، ضمن معرفی وجوه اجتماعی فناوری‌های نوپدید ارتباطی-اطلاعاتی، گسترش پرشتاب اینترنت و شبکه‌ای شدن جوامع، بحث هویت در دو رویکرد مدرن و پسامدرن بررسی شده و نظرات جامعه‌شناسان و روان‌شناسان بیان گردیده است. پژوهشگر، همچنین یک پژوهش میدانی نیز انجام داده و تأثیر سایبرنتیک را در سه سطح خانواده، همسالان، و جامعه مورد بررسی قرار داده است. وی با پژوهش بر روی ۳۶۵ دانشجوی دانشگاه تهران به این نتیجه رسیده است که تجربه فضای سایبرنتیک با هویت اجتماعی در هیچ یک از سه سطح اشاره شده رابطه معنی‌داری ندارد.

جوادی (۱۳۸۳) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان "بررسی میزان و نوع استفاده از اینترنت و تأثیر آن بر ارزش‌های خانواده در بین دانش‌آموزان دبیرستانی ناحیه ۳ مشهد در سال تحصیلی ۸۳-۱۳۸۲" تأثیر اینترنت را با استفاده از نظریات ارتباطات جمعی، پویایی گروه‌ها، کنش ارتباطی، و نظریه نیازها مورد سنجش قرار داد. وی با استفاده از نمونه‌گیری خوشه‌ای بین ۴۰۳ نفر در این پژوهش، ضمن استفاده از گروه‌های کنترل و آزمایش از متغیرهای اینترنتی که مربوط به استفاده از محیط‌های مختلف اینترنتی است، استفاده نمود و به این نتیجه رسید که ۴۵ درصد دانش‌آموزان (در آن سال) از اینترنت استفاده می‌کنند. میانگین میزان استفاده از اینترنت ۴۹۸ دقیقه در هفته و بیشترین میانگین از انواع استفاده از اینترنت، میزان استفاده از چت با ۱۲۷ دقیقه در هفته است. بر اساس یافته‌های این پژوهش، تأثیر متغیرهای اینترنتی بر ارزش‌های سنتی خانواده ۲۵ درصد و بر ارزش‌های زندگی خانواده ۱۰ درصد بوده است.

تأثیر به‌کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات بر شکاف نگرش اخلاقی بین نسلی، توسط بلاش (۱۳۸۷) مورد مطالعه قرار گرفت. جامعه پژوهش، نمونه‌ای هدفمند و غیرتصادفی از دانش‌آموزان مدارس راهنمایی پسرانه مناطق ۳ و ۴ و ۱۵ آموزش و پرورش شهر تهران به تعداد کل ۱۸۰ نفر از پسران تک‌فرزند در خانواده همراه با پدران‌شان بود. یافته‌های این پژوهش که با

استفاده از پرسشنامه انجام گرفت، نشان داد که شاخص‌های مورد نظر در فناوری اطلاعات و ارتباطات بر شکاف نگرش اخلاقی بین نسلی پدران و پسران مؤثرند.

در خارج از ایران نیز پژوهش‌هایی در زمینه استفاده از فناوری در بین گروه‌های سنی مختلف انجام شده است، اما با وجود بررسی و کاوش عمیق، به پژوهشی که از نظر موضوعی نزدیک به پژوهش حاضر باشد، برخورد نشد. در ادامه، به برخی پژوهش‌ها اشاره می‌شود که تا حدی با پژوهش حاضر ارتباط دارند. در پژوهشی که در سال ۲۰۰۴ اجرا گردید، گزارش شده است که استفاده از اینترنت در ایالات متحده با افزایش سن کاربران کاهش می‌یابد، به طوری که ۷۶ درصد افراد بین ۱۸ تا ۴۹ سال به طور مرتب از اینترنت و ارتباطات آنلاین استفاده می‌کنند، در حالی که استفاده کنندگان اینترنت و امکانات آن در بین افراد ۵۰ تا ۶۴ ساله ۵۸ درصد است و فقط ۲۲ درصد افراد بالای ۶۵ سال از امکانات اینترنتی بهره می‌گیرند (Hagenmaier 2004).

یافته‌های مطالعه جازنیک و دیگران در مورد استفاده از اینترنت در اسلوانی نیز نشان داد که فقط یک سوم از گروه‌های میان‌سال در جامعه جزء کاربران اینترنت هستند و سن، عامل مهمی در استفاده از اینترنت است (Juznic et al. 2006). آرساند در یک مطالعه قوم‌نگاری، فعالیت‌های بین نسلی مانند بازی‌های رایانه‌ای و ویدئویی را در چند خانواده سوئدی ضبط و تحلیل نمود. شکاف بین نسلی از نظر تسلط بر فناوری دیجیتال بین گروه‌های والدین و فرزندان مشاهده گردید. به این ترتیب که فرزندان با توجه به شکاف دیجیتالی موجود، کنترل فعالیت‌های بازی را در اختیار داشتند و والدین یا مادر بزرگ‌ها و پدر بزرگ‌ها که خود را در این زمینه بی‌اطلاع‌تر می‌دیدند، به هر حال تلاش می‌کردند که خود را به بازی برسانند و در این رویارویی بین نسلی، شکاف دیجیتالی به جای اینکه مشکل و مسأله تلقی شود، منبعی برای تعامل بین نسل‌ها بود (Aarsand 2007).

در سال ۲۰۰۹، پونا مکی و دیگران پژوهشی در مورد رابطه میان نوع و شدت استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات و روابط میان هم‌تایان و والدین انجام دادند. پژوهش، همچنین رابطه سن و جنسیت را با استفاده از فناوری اطلاعات مورد بررسی قرار داد. جامعه پژوهش شامل ۴۷۸ دختر و پسر ۱۳ ساله فنلاندی بود. در این بررسی، فراوانی بازی‌های دیجیتال، استفاده از رایانه برای جستجوی اطلاعات، ارتباطات و گشت و گذار در اینترنت و همچنین کیفیت روابط با هم‌تایان (محبوبیت، تنهایی، و دوستی) و ارتباط با والدین (ارتباط آزاد و یا وجود تضاد و تناقض) مورد مطالعه قرار گرفت. در تأیید فرضیه پژوهش، استفاده فشرده از ارتباطات و فناوری اطلاعات به عنوان سرگرمی (بازی‌های دیجیتال و گشت و گذار در اینترنت) با روابط ضعیف با هم‌تایان و پدر و مادر همراه بود، در حالی که استفاده فشرده از این فناوری‌ها برای

برقراری ارتباطات اجتماعی (ایمیل و چت) با رابطه خوب با دوستان و رابطه ضعیف با پدر و مادر همبستگی داشت. روابط همبستگی وابسته به جنس بود، به این معنی که فراوانی بالای بازی‌های رایانه‌ای در دختران با روابط ضعیف با مادران و در مورد پسران با روابط ضعیف با پدران همراه بود (Punamaki et al. 2009).

کلارک در یک پژوهش کیفی و با انجام مصاحبه‌هایی با ۵۵ نفر از والدین و ۱۲۵ نوجوان به بررسی راهبردهای والدین در رابطه با استفاده جوانان از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات پرداخت. یافته‌ها حاکی از این بود که در خانواده‌هایی که از نظر اقتصادی در موقعیت ضعیف‌تری هستند، شکاف دیجیتالی بین نسل‌ها عمیق‌تر است، با این حال در این خانواده‌ها نیز والدین و فرزندان با به‌کارگیری راهبردهای مناسب می‌توانند به‌نحو مؤثر و مطلوبی با چالش‌های حاصل از شکاف دیجیتالی کنار بیایند (Clarck 2009). چانگ و دیگران در پژوهشی در زمینه تفاوت‌های وابسته به سن در پذیرش و استفاده از شبکه‌های مجازی اینترنتی به این نتیجه رسیدند که میان سن و خودکفایی در استفاده از اینترنت رابطه معنی‌دار و معکوس وجود دارد. همچنین، بین سن و تصویری که از کیفیت جوامع مجازی موجود در اینترنت وجود دارد، رابطه معکوس و معنی‌داری مشاهده گردید (Chung et al. 2010).

در جمع‌بندی پژوهش‌های انجام‌شده در ایران و سایر کشورها مشاهده می‌شود که میزان استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی در پژوهش‌های متعددی بررسی شده است. این پژوهش‌ها در بیشتر موارد با رویکرد کمی و با استفاده از پرسشنامه انجام شده‌اند و در پژوهش‌های جدیدتر مانند پژوهش کلارک چنانکه اشاره شد، مطالعه شکاف دیجیتالی با استفاده از مصاحبه و با رویکرد کیفی بوده است. در مجموع، در مطالعات انجام‌شده، میزان آشنایی و علاقه دو نسل به مظاهر فناوری اطلاعات و مقایسه میان والدین و فرزندان در این زمینه چندان مورد توجه نبوده است. در ایران، پژوهش بلاش (۱۳۸۷) نگرش اخلاقی در خانواده را در رابطه با فناوری اطلاعات مورد توجه قرار داده است و در سایر کشورها نیز با وجود توجه به نقش فناوری‌های نوین در تفاهم درون خانواده، پژوهشی با موضوع مطالعه وجوه مختلف آشنایی، علاقه، و استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات در بین والدین و فرزندان و مطالعه شکاف بین نسلی از این دیدگاه انجام نشده است. یافته‌های پژوهش حاضر می‌تواند روشنگر نکات مهمی در این زمینه باشد و بر غنای دانسته‌های موجود در این رابطه بیافزاید.

۴. روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش به روش پیمایشی تحلیلی انجام گرفته است. ابزار گردآوری داده‌ها

پرسشنامه‌ای است که والدین و فرزندان آنها به‌طور جداگانه به آن پاسخ داده‌اند. در طراحی سؤالات پرسشنامه‌ها که به موضوع آشنایی، علاقه، و میزان استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی مربوط می‌شود، تلاش بر این بوده است که تمامی امکانات فناوری اطلاعات و ارتباطات موجود و مورد استفاده در ایران مد نظر قرار بگیرد. به‌همین منظور و برای تدوین گویه‌های پرسشنامه، از متون تخصصی و همچنین از نظرات متخصصان فناوری اطلاعات و ارتباطات نیز استفاده شد. پرسشنامه علاوه بر سؤالات مربوط به ویژگی‌های جمعیت‌شناختی، شامل ۴۶ سؤال است که تعداد ۱۶ سؤال مربوط به آشنایی با مظاهر فناوری اطلاعات و ارتباطات، ۹ سؤال مربوط به علاقه به مظاهر فناوری اطلاعات، و ۲۱ سؤال مربوط به میزان استفاده از فناوری اطلاعات است. سؤالات پرسشنامه در طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای تنظیم گردید که شامل گزینه‌های بسیار کم تا بسیار زیاد (با نمره‌گذاری ۱ تا ۵) بود. جهت تأیید روایی صوری و محتوایی پرسشنامه‌ها از نظرات متخصصان فناوری اطلاعات و ارتباطات استفاده شد و پرسشنامه‌ها پس از تأیید روایی، طی یک مطالعه مقدماتی بین ۳۰ نفر از والدین و ۳۰ نفر از فرزندان توزیع شد و آلفای کرونباخ پرسشنامه‌ها جهت تأیید پایایی محاسبه گردید. میزان پایایی به‌دست آمده برای پرسشنامه ۰/۸ بود که نشان‌دهنده پایایی مطلوب ابزار اندازه‌گیری است.

جامعه پژوهش متشکل از ۲۰۴ نفر، شامل نمونه‌ای هدفمند و غیرتصادفی به تعداد ۱۰۲ دانش‌آموز پسر ۱۵ تا ۱۸ سال منطقه ۱۰ آموزش و پرورش شهر تهران و ۱۰۲ نفر والدین (پدر یا مادر) آنهاست. دلیل استفاده از نمونه‌گیری هدفمند، عدم موافقت بسیاری از مناطق آموزش و پرورش با اجرای پژوهش و نیز عدم همکاری دانش‌آموزان به‌ویژه والدین آنها برای شرکت در پژوهش و تکمیل پرسشنامه‌ها بود. بنابراین، با توجه به موافقت منطقه ۱۰ آموزش و پرورش شهر تهران، پژوهش بر روی نمونه‌ای از دانش‌آموزان سال سوم راهنمایی و دبیرستان که خود و یکی از والدین آنها با شرکت در پژوهش موافقت کردند، انجام گرفت. به این ترتیب، پرسشنامه‌ها پس از تأیید روایی و پایایی بین ۱۰۲ دانش‌آموز پسر و یکی از والدین آنها که علاقه‌مند به همکاری و پر کردن پرسشنامه پژوهش بودند، توزیع گردید. در تحلیل داده‌ها، علاوه بر محاسبه شاخص‌های آماری میانگین و انحراف معیار، از آزمون آماری t جهت آزمون فرضیه‌های پژوهش استفاده شد و نرم‌افزار آماری مورد استفاده در پژوهش نسخه ۱۶ نرم‌افزار SPSS بود.

۵. یافته‌های پژوهش

ویژگی‌های جمعیت‌شناختی والدین و فرزندان در جدول‌های ۱ و ۲ مطرح شده است

جدول ۱. توزیع فراوانی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی والدین

ردیف	سن										مدرک تحصیلی					جنسیت		مجموعی	
	۱۹-۲۰	۲۰-۲۹	۳۰-۳۹	۴۰-۴۹	۵۰-۵۹	۶۰-۶۹	۷۰-۷۹	۸۰-۸۹	۹۰-۹۹	۱۰۰+	لیسانس	دیپلم	دیپلم	دیپلم	دیپلم	دیپلم	مرد		زن
۱۰۲	۶/۱۹	۱۴/۱۴	۱۶/۱۶	۱۴/۱۴	۲۰/۲۰	۱۶/۱۶	۵۲/۵۲	۴۰/۴۰	۴۵/۴۵	۴۰/۴۰	۸/۵	۲۲/۲۲	۱۲/۱۲	۳۰/۳۰	۲۶/۲۶	۸/۸	۱۸/۱۸	۷۶/۷۶	۵۲/۵۲
۱۰۰	۶/۱۹	۱۴/۱۴	۱۶/۱۶	۱۴/۱۴	۲۰/۲۰	۱۶/۱۶	۵۲/۵۲	۴۰/۴۰	۴۵/۴۵	۴۰/۴۰	۸/۵	۲۲/۲۲	۱۲/۱۲	۳۰/۳۰	۲۶/۲۶	۸/۸	۱۸/۱۸	۷۶/۷۶	۵۲/۵۲

جدول ۱ نشان می‌دهد که بیشترین درصد والدین (۳۰ درصد) دارای مدرک دیپلم هستند و در سنین ۴۰-۴۵ سال (۵۲ درصد) قرار دارند و بیشترین درصد آنها (۲۰ درصد) کارمند هستند.

جدول ۲. توزیع فراوانی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی فرزندان

جمعیت	پایه تحصیلی						فراوانی	درصد
	سن	سوم	دیپلم	دیپلم	اول	سوم		
۱۰۲	۵۸	۱۸-۱۷	۱۶-۱۴	۱۹	۱۷	۳۸	۳۷/۳	
۱۰۰	۵۶/۹	۴۳/۱	۲۷/۴	۲۸	۲۷	۳۸	۳۷/۳	

داده‌های مندرج در جدول ۲ حاکی از آن است که پایه تحصیلی بیشترین درصد نمونه مورد پژوهش (۳۸ درصد) سوم راهنمایی و سن ۵۸ درصد از آنها ۱۷-۱۸ سال است.

جدول ۳. شاخص‌های میانگین و انحراف معیار آشنایی والدین و فرزندان با فناوری اطلاعات و ارتباطات و میزان شکاف بین آنها

میزان شکاف	فرزندان		والدین		آشنایی با فناوری اطلاعات و ارتباطات
	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	
-1/51	0/62	4/33	2/195	2/82	آشنایی با روش‌های اتصال به اینترنت از منزل
-1/53	1/683	3/69	1/514	2/16	آشنایی با دانلود فیلم و آهنگ
-1/4	2/427	2/71	0/342	1/31	آشنایی با فیلتر شکن
-1/31	2/213	2/82	1/13	1/51	آشنایی با نحوه چت
-1/56	0/866	4/32	2/522	2/76	آشنایی با جستجو از اینترنت
-0/97	2/069	2/54	1/333	1/57	آشنایی با حداقل دو کلوب چت
-1/06	2/666	3/22	2/306	2/16	آشنایی با ارسال فایل توسط پست الکترونیکی
-2/16	1/327	4/08	1/535	1/92	آشنایی با بازی‌های رایانه‌ای
-0/97	1/079	4/57	2/01	3/9	آشنایی با فرستادن پیام کوتاه
-1/19	0/516	4/8	2/409	3/61	آشنایی با علامت بلوتوث
-1/33	2/391	3/51	1/82	2/18	آشنایی با گیم‌نت‌های محل سکونت
-1/3	1/98	3/8	2/211	2/5	آشنایی با موتور جستجوهای معروف
-0/98	2/232	3/47	2/588	2/49	آشنایی با یک ابرموتور جستجو
-0/41	1/673	3/10	2/050	2/69	آشنایی با سایت‌های خبری مهم
-1/96	2/018	3/04	1/452	2/08	آشنایی با سایت‌های ورزشی مهم
-1/18	2/076	3/06	1/431	1/88	آشنایی با خرید آنلاین
-1/22	1/73	3/57	1/80	2/35	میانگین

یافته‌های مندرج در جدول ۳ نشان می‌دهد که میانگین آشنایی والدین با فناوری اطلاعات در جامعه مورد نظر ۲/۳۵ و میانگین آشنایی فرزندان با فناوری اطلاعات ۳/۵۷ است. بیشترین میانگین در مورد والدین مربوط به آشنایی با فرستادن پیام کوتاه (۳/۹۰) و کمترین میانگین

مربوط به آشنایی با فیلترشکن (۱/۳۱) است. در مورد فرزندان بیشترین میانگین آشنایی با علامت بلوتوث (۴/۸۰) و کمترین مربوط به آشنایی با کلپ‌های چت (۲/۵۴) است. همان‌طور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، بیشترین شکاف مربوط به آشنایی با بازی‌های رایانه‌ای است (۲/۱۶-) و کمترین شکاف مربوط به آشنایی با سایت‌های خبری مهم (۰/۴۱-) است.

جدول ۴. شاخص‌های میانگین و انحراف معیار علاقه والدین و فرزندان به فناوری اطلاعات و ارتباطات و میزان شکاف بین آنها

میزان شکاف	فرزندان		والدین		علاقه به فناوری اطلاعات و ارتباطات
	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	
-1	2/121	3/20	2/207	2/20	علاقه به استفاده از موتورهای جستجو
-1/37	1/615	3/51	1/583	2/14	علاقه به صرف وقت بیشتر در اینترنت
-0/76	2/286	2/86	1/885	2/10	علاقه به چت فارسی
-2/12	2/014	3/53	0/705	1/41	علاقه به بازی‌های رایانه‌ای
-2/19	2/327	3/60	0/913	1/41	علاقه به پیشرفت تا مراحل آخر در بازی‌های رایانه‌ای
-1/36	2/124	3/28	1/368	1/92	علاقه به فرستادن فایل از طریق بلوتوث
-1/48	2/392	3/34	1/167	1/86	علاقه به دانلود موسیقی
-0/81	2/361	3/08	2/032	2/27	علاقه به تعقیب اخبار از اینترنت
-0/08	1/888	2/50	2/078	2/42	علاقه به اینترنت برای کسب انواع اطلاعات
-1/24	2/12	3/21	1/55	1/97	میانگین

داده‌های مندرج در جدول ۴ حاکی از آن است که میانگین علاقه والدین به مظاهر فناوری اطلاعات در جامعه مورد مطالعه ۱/۹۷ و میانگین علاقه فرزندان به فناوری اطلاعات ۳/۲۱ است. بیشترین میانگین در مورد والدین، علاقه به کسب انواع اطلاعات از اینترنت (۲/۴۲) و کمترین مربوط به بازی‌های کامپیوتری و پیشرفت در آن (۱/۴۱) است. در مورد فرزندان بیشترین میانگین، علاقه به پیشرفت در بازی‌های رایانه‌ای (۳/۶۰) و کمترین علاقه برای کسب انواع اطلاعات (۲/۵۰) است. بیشترین میزان شکاف، در علاقه به پیشرفت در بازی‌های رایانه‌ای (۲/۱۹-) و کمترین میزان شکاف، در رابطه با علاقه به اینترنت برای کسب انواع اطلاعات (۰/۰۸-) است.

جدول ۵. شاخص‌های میانگین و انحراف معیار استفاده والدین و فرزندان از فناوری اطلاعات و ارتباطات و میزان شکاف بین آنها

میزان شکاف	فرزندان		والدین		استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات
	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	
-0/35	2/201	2/86	1/963	2/51	انجام امور بانکی از طریق اینترنت
-1/21	2/17	2/56	0/565	1/35	انجام خرید اینترنتی
-0/53	2/083	3/29	2/105	2/76	تخمین هزینه بالای استفاده از اینترنت در قبض تلفن
-1/23	2/678	2/96	1/407	1/73	داشتن حداقل دو پست الکترونیکی
-0/35	1/388	1/62	0/532	1/27	داشتن دوستان اینترنتی
-1/41	2/586	2/84	0/875	1/43	دانلود فیلم‌های مورد علاقه از اینترنت
-0/32	2/662	2/54	2/303	2/22	دسترسی به اینترنت پرسرعت
-1/13	1/633	2/6	0/838	1/47	صرف مبلغ قابل توجه در خرید بازی‌های رایانه‌ای
-0/76	1/506	1/82	0/059	1/06	رفتن به گیم‌نت برای بازی
-1/54	2/696	2/72	0/445	1/18	انجام بازی رایانه‌ای در اوقات فراغت
-2/09	2/49	3/40	0/517	1/31	انجام بازی رایانه‌ای تا سطوح پیشرفته
-1/02	2/325	3/04	1/255	2/02	بلوتوث عکس و فیلم برای دوستان
-0/87	2/01	2/5	1/112	1/63	فرستادن بلوتوث هنگام جمع بودن در کنار دوستان
-0/73	1/896	2/32	1/205	1/59	ارتباط با دوستان از طریق پست الکترونیکی
-0/67	1/719	2/22	1/211	1/55	چت کردن با دوستان
-0/64	2/164	2/86	1/928	2/22	هزینه بالای پیام کوتاه
-0/62	2/513	2/76	2/083	2/14	استفاده از اینترنت برای اطلاع از اخبار
-1/06	1/987	3/82	2/48	2/76	ذخیره عکس در رایانه یا سی دی یا فلش
-1/43	2/488	3/04	1/076	1/61	مراجعه به کافی‌نت برای استفاده از اینترنت
+0/54	1/888	2/5	2/54	3/04	عقب افتادن کارها در صورت فراموشی تلفن همراه
-1/06	2/296	2/47	0/705	1/41	اتصال به اینترنت حتی در مسافرت
0/88	2/16	2/7	1/29	1/82	میانگین

جدول ۵ نشان می‌دهد که میانگین استفاده والدین از فناوری‌های اطلاعات در جامعه مورد نظر ۱/۸۲ و میانگین استفاده فرزندان از فناوری‌های اطلاعات ۲/۷۰ است. بیشترین میانگین در مورد والدین از نظر استفاده، نیاز به تلفن همراه و تعویق کارها در صورت فراموشی تلفن همراه (۳/۰۴) و کمترین میانگین در رابطه با رفتن به گیم‌نت (۱/۰۶) است. در مورد فرزندان بیشترین میانگین در مورد ذخیره عکس در رایانه یا لوح فشرده یا فلش (۳/۸۲) و کمترین میانگین مربوط به داشتن دوستان اینترنتی (۱/۶۲) است. بیشترین میزان شکاف بین فرزندان و والدین در رابطه با گزینه انجام بازی رایانه‌ای تا سطوح پیشرفته (۲/۰۹) و کمترین میزان شکاف در رابطه با تعویق کارها در صورت فراموشی تلفن همراه (+۰/۵۴) است.

جدول ۶. میانگین کل آشنایی، علاقه، و استفاده والدین و فرزندان از فناوری اطلاعات و ارتباطات و میزان شکاف بین آنها

شکاف	فرزندان		والدین		فناوری اطلاعات و ارتباطات
	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	
-1/22	1/73	3/57	1/8	2/35	آشنایی
-1/24	2/12	3/21	1/55	1/97	علاقه
-0/88	2/16	2/7	1/29	1/82	استفاده
-1/11	۲	3/16	1/54	2/04	میانگین کل

میانگین کل آشنایی، علاقه، و استفاده والدین و فرزندان از فناوری اطلاعات در جدول ۶ نشان داده شده و یافته‌ها حاکی از این است که میانگین کل متغیرها در والدین ۲/۰۴ و در فرزندان ۳/۱۶ و میزان شکاف میانگین کل نیز ۱/۱۱- است. جهت آزمون فرضیه‌های پژوهش مبنی بر وجود تفاوت معنی‌دار بین میانگین آشنایی، علاقه، و استفاده والدین و فرزندان از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، سه آزمون t جداگانه انجام گرفت که نتایج حاصل در جدول ۹ نشان داده شده است.

جدول ۷. نتایج آزمون‌های t برای مقایسه میانگین آشنایی، علاقه، و استفاده از فناوری اطلاعات در بین فرزندان و والدین

متغیرها	تفاوت میانگین‌ها	t مقدار آماره	سطح معنی‌داری
میزان آشنایی با مظاهر فناوری اطلاعات	۱/۲۲	۱۰/۱۱	۰/۰۰۱
میزان علاقه‌مندی به مظاهر فناوری اطلاعات	۱/۲۴	۱۱/۷۸	۰/۰۰۱
میزان استفاده از فناوری اطلاعات	۰/۸۸	۸/۳۲	۰/۰۰۱

بر اساس نتایج آزمون‌های t که در جدول ۷ آمده است، با توجه به آماره آزمون t، از آنجا که مقادیر t به دست آمده، به ترتیب (۱۰/۱۱)، (۱۱/۷۸)، و (۸/۳۲) است و این مقادیر از مقدار t جدول (۱/۹۶) با درجه آزادی ۲۰۲ بزرگ‌تر است. همچنین، سطح معنی‌داری به دست آمده (با فرض برابری واریانس‌ها) برابر با $p = ۰/۰۰۱$ استخراج شده است و این سطح از معنی‌داری در دو دامنه، کوچک‌تر از سطح آلفای $\alpha = ۰/۰۵$ است ($p < ۰/۰۵$)، بنابراین می‌توان چنین قضاوت کرد که اختلاف معنی‌داری بین فرزندان و والدین خود در زمینه میزان آشنایی و علاقه و استفاده از مظاهر فناوری اطلاعات مشاهده می‌شود. با مراجعه به شاخص‌های آماری و مقایسه میانگین هر یک از گروه‌ها مشخص می‌شود که این میزان در فرزندان بالاتر و بیشتر از والدین آنهاست.

۶. نتیجه‌گیری

امروزه، بخش بزرگی از ارتباطات بین فردی از طریق وب و به صورت مجازی صورت می‌گیرد. از سوی دیگر، پدیده‌هایی مانند خرید و فروش اینترنتی و فعالیت‌های بانکی آنلاین پذیرش وسیعی در بین جامعه کاربران یافته‌اند و استفاده از ابزار و فنون فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات رفته رفته جنبه فراگیر می‌یابد. با وجود استفاده گسترده از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات در کشور ما، چنان‌که پژوهش حاضر نشان می‌دهد، آشنایی، علاقه، و استفاده نسل جوان و نوجوان از این فناوری‌ها به نحو معنی‌داری بیشتر از والدین آنهاست.

تفاوت معنی‌دار بین میزان آشنایی والدین و فرزندان آنها با فناوری‌های نوین اطلاعات و ارتباطات که در این پژوهش مورد تأیید قرار گرفت، توسط ترنر، ترنر، و واندروال نیز نشان داده شده است. یافته‌های پژوهش ترنر و همکارانش نشان داد که والدین بیشتر اوقات تصور

می‌کنند مسن‌تر از آن هستند که فناوری‌های جدید را بیاموزند و همین امر، ایجاد شکاف در میزان آشنایی نسل جدید و قدیم با فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات را موجب می‌شود (Turner, Turner, and Vander Walle 2007).

در این پژوهش، میزان علاقه به مظاهر فناوری اطلاعات و ارتباطات نیز در فرزندان به‌نحو معنی‌داری بیش از والدین آنها بود. از نظر میزان استفاده نیز میانگین استفاده فرزندان از فناوری‌ها بالاتر از والدین بود و تفاوت معنی‌داری میان میانگین استفاده والدین و فرزندان از فناوری‌ها مشاهده گردید. نتایج پژوهش‌های دیگران نیز که به تأثیر عامل سن در میزان علاقه‌مندی و استفاده از امکانات رایانه‌ای اشاره کرده‌اند (Ani, Uchendu, and Atseye 2007; Soker 2005; Coulson 2000; White and Weatherall 2000; Flanagan and Metzger 2001; Chou and Shieh 2011)، مؤید یافته‌های پژوهش حاضر است.

در مقایسه با پژوهش‌های انجام‌شده در ایران نیز جوادی (۱۳۸۳) به فراوانی بالای استفاده از امکانات اینترنت در جوانان اشاره کرده است. وی در بررسی میزان و نوع استفاده از اینترنت و تأثیر آن بر ارزش‌های خانواده در میان دانش‌آموزان دبیرستانی در مشهد نیز به این نتیجه رسید که ۴۵ درصد دانش‌آموزان از اینترنت استفاده می‌کنند. میانگین میزان استفاده از اینترنت ۴۹۸ دقیقه در هفته و بیشترین میانگین از انواع استفاده از اینترنت، میزان استفاده از چت با ۱۲۷ دقیقه در هفته است. در پژوهش حاضر نیز میانگین میزان آشنایی، علاقه، و استفاده از مظاهر گوناگون فناوری اطلاعات از جمله استفاده از چت، داشتن دوستان اینترنتی، انجام امور بانکی و ... در میان فرزندان بیش از والدین آنهاست. این میزان در والدین ۲/۰۴ و در فرزندان ۳/۱۶ به‌دست آمده است.

پژوهش پوناماکی و دیگران در مورد رابطه بین فناوری اطلاعات و دوستان و خانواده، این نتیجه را گزارش نمود که استفاده از برخی فناوری‌ها (جستجو در اینترنت و انجام بازی‌های رایانه‌ای)، روابط ضعیف با دوستان و پدر و مادر را به‌همراه دارد (Punamaki et al. 2009). بدیهی است که عوامل فرهنگی، اجتماعی، و خانوادگی بسیاری می‌توانند در روابط میان نسل‌ها تأثیرگذار باشند، اما گمان می‌رود نزدیک‌تر شدن مقیاس‌های آشنایی، علاقه، و استفاده از مظاهر فناوری در والدین و فرزندان بتواند با پررنگ‌تر کردن مشترکات میان دو نسل، مفاهیم میان آنان را نیز تسهیل نماید. چنانکه یافته‌های پژوهش کوروپ و زیدلیک نشان می‌دهد، وجود نوجوانان در خانواده، عامل پیش‌بینی‌کننده‌ای برای استفاده بیشتر والدین از رایانه و اینترنت است (Korupp and Szydluk 2005).

چنین به نظر می‌رسد که علاقه و توان استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی نوین، ظرفیت بالقوه‌ای برای کاستن از فاصله میان نسل‌ها داشته است، دست کم می‌تواند زمینه‌ای برای ادراک متقابل در بین نسل‌ها ایجاد کند و دریچه‌ای برای ورود والدین به دنیای نوجوانان باشد. والدین باید از هر فرصتی برای یادگیری انواع مظاهر فناوری اطلاعات که به‌طور روزمره با آن مواجه هستند، استفاده نمایند و با مطالعه و مشاوره با افراد صاحب‌نظر اطلاعات و مهارت‌های خود را روزآمد سازند. همگامی پدران و مادران با فرزندان خود در به‌کارگیری این مهارت‌ها می‌تواند موجب کاهش شکاف میان آنها و فرزندانشان شود و از سوی دیگر، والدین با افزایش آگاهی‌های خود از انواع آسیب‌هایی که استفاده نامناسب از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی مختلف برای نوجوانان دارد، می‌توانند با اعمال سازوکارهای مناسب کنترل و نظارت، از این خطرات بالقوه پیشگیری نمایند.

یکی از راهکارهایی که برای کاهش شکاف بین نسل‌ها و آشنایی بیشتر افراد مسن جامعه با مهارت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات وجود دارد، آموزش مهارت‌های استفاده از رایانه و اینترنت توسط نوجوانان و جوانان به افراد مسن‌تر است. برخی پژوهش‌ها کارآمدی این برنامه‌های آموزشی را در افزایش مهارت‌های رایانه‌ای در بزرگسالان و نیز ارتقای مهارت‌های ارتباطی بین دو نسل و نگرش مثبت و تفاهم بیشتر بین نسل‌ها نشان داده است (Egan 2000; Lensch 1997; Lundt and Vanderpan 2000; Ogozalek et al. 1994). آموزشی و استفاده از نوجوانان داوطلب و علاقه‌مند به آموزش استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی جدید به بزرگسالان و میانسالان می‌تواند در زمره فعالیت‌های جانبی کتابخانه‌های عمومی و فرهنگسراها قرار بگیرد. پیاده‌سازی این گونه برنامه‌ها در این مراکز فرهنگی، علاوه بر دارا بودن سودمندی آموزشی، می‌تواند در جهت بهبود کیفیت همزیستی نسل‌ها نیز زمینه‌های مناسبی فراهم بیاورد.

در خاتمه، به این نکته باید اشاره کرد که در تعمیم‌پذیری یافته‌های پژوهش حاضر با توجه به محدود بودن نمونه پژوهش به یکی از مناطق تهران، باید جانب احتیاط رعایت شود و برای نتیجه‌گیری‌های قطعی‌تر لازم است پژوهش‌های وسیع‌تری در این رابطه انجام بگیرد. همچنین، انجام پژوهش‌هایی در جامعه نوجوانان دختر و والدین آنها و نیز انجام پژوهش‌هایی در زمینه نقش فناوری در شکاف بین نسل‌ها به تفکیک جنسیت والدین نیز می‌تواند یافته‌های عمیق‌تری در این زمینه حاصل نماید.

۷. منابع

- بلاش، فرهاد. ۱۳۸۷. بررسی تأثیر به‌کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات بر شکاف نگرش اخلاقی بین نسلی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد گروه علوم تربیتی دانشگاه شهید بهشتی.
- توکل، محمد، و مریم قاضی‌نژاد. ۱۳۸۵. شکاف نسلی در رویکردهای کلان جامعه‌شناختی: بررسی و نقد رهیافت‌های نسل تاریخی و تضاد با تأکید بر نظرات مانهایم و بوردیو. *نامه علوم اجتماعی* ۲۷ (۱): ۹۷-۱۲۴.
- جوادی، علی محمد. ۱۳۸۳. بررسی میزان و نوع استفاده از اینترنت و تأثیر آن بر ارزش‌های خانواده در بین دانش‌آموزان دبیرستانی ناحیه ۳ مشهد در سال تحصیلی ۸۳-۱۳۸۲. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، گروه علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد.
- دوران، بهزاد. ۱۳۸۱. تأثیر فضای سایبرنتیک بر هویت اجتماعی. *رساله دکترا، دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس*.
- ساروخانی، باقر. ۱۳۷۰. *درآمدی بر دایره‌المعارف علوم اجتماعی*. تهران: انتشارات کیهان.
- کاکو جویباری، علی اصغر. ۱۳۸۳. مفاهیم بین نسلی. *بازتاب*. www.hawzah.com (دسترسی در ۱۳۸۳/۶/۲).
- منصورنژاد، محمد. ۱۳۸۲. *شکاف و گفتگوی نسل‌ها با تأکید بر ایران*. تهران: انتشارات پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی. ص ۱۹۱-۲۱۱.
- Aarsand, P. A. 2007. Computer and video games in family life: The digital divide as a resource in intergenerational interactions. *Childhood-A Global Journal of Child Research* 14 (2): 235-256.
- Ani, O. E., C. Uchendu, and U. E. Atseye. 2007. Bridging the digital divide in Nigeria: a study of internet use in Calabar Metropolis, Nigeria. *Library Management* 28 (6/7): 355-365.
- Chou, J. R., and C. j. Shieh. 2011. The digital divide in Taiwanese unemployed adult population. *Scientific Research and Essays* 6 (7): 1514-1521.
- Chung, J. E, N. Park, H. Wang, and M. McLaughlin. 2010. Age differences in perceptions of online community participation among nonusers: an extension of the technology acceptance model. *Computers in Human Behavior* 26 (6): 1674-1684.
- Clarck, L. S. 2009. Digital media and the generation gap: qualitative research on us teens and their parents. *Information, Communication & Society* 12 (3): 388-407.
- Coulson, I. 2000. Introduction: Technological challenges for gerontologists in the 21st century. *Educational Gerontology* 26 (4): 307-316.
- Decker, K. 2010. Technology use by parents affects interaction quality. *Evansville Courier & Press*. <http://www.courierpress.com/news/2010/jul/13/technology-use-by-parents-affects-interaction/> (accessed 1 May 2011).
- Egan, E. 2000. Bridge building. *Learning and Leading with Technology* 28 (3): 22-27.
- Flanagin A. J., and Metzger M. J. 2001. Internet use in the contemporary media environment. *Human Communication Research* 27 (1): 153-181.
- Hagenmaier, E. 2004. Smart aging matters: A monthly column from the Buhler center on aging. www.northwestern.edu/aging/pdf/agingmatters/am_ffall04.pdf (accessed 19 May 2011).
- Horgan, S. 2006. Interactive kids, passive parents. *Young Consumers: Insight and Ideas for Responsible Marketers* 7 (3): 8-14.
- Jackson, S. E. 2010. New media: Debunking the myths. *Journal of Business Strategy* 31 (1): 56-58.
- Junco, R., and S. Cotton. 2011. Perceived academic effects of instant messaging use. *Computer & Education* 56 (2): 370-378.

- Juznic, P., M. Blazic, T. Mercun, B. Plestenjak and D. Majcenovic. 2006. Who says that old dogs cannot learn new tricks? A survey of internet/web usage among seniors. *New Library World* 107 (7-8): 332-345.
- Kolodinsky, j., M. Cranwell, and E. Rowe. 2002. Bridging the generation gap across the digital divide: teens teaching internet skills to senior citizens. *Journal of Extension* 40 (3).
<http://www.joe.org/joe/2002june/rb2.php> (accessed 19 May 2011).
- Korupp, S. E., and M. Szydluk. 2005. Causes and trends of the digital divide. *European Sociological Review* 31 (4): 409-422.
- Lensch, J. E. 1997. A high-tech magnet for seniors. *Educational Leadership* 54 (5): 64-67.
- Lundt, J., and T. Vanderpan. 2000. It computes when young adolescents teach senior citizens. *Middle School Journal* 31 (4): 18-22.
- Ogozalek, V., E. Hayeck, C. Bush, and J. Lockwood. 1994. Introducing elderly college students to multimedia: An intergenerational approach. In *Recreating the Revolution. Proceedings of the Annual National Educational Computing Conference*. 240-245.
- Papert, S. 1996. The connected family: Bridging the digital generation gap. *Library Journal* 121 (8): 99-100.
- Patricia, J. P. 2003. E-government, E-Asean Task force, UNDP-APDIP.
<http://www.apdip.net/publications/iespprimers/eprimer-egov.pdf> (accessed 19 May 2011).
- Punamaki, R. L., M. Wallenius, H. Hölttö, H. Nygård, and A. Rimpelä. 2009. The Associations between Information and Communication Technology (ICT) and Peer and Parental Relations in Early Adolescence. *International Journal of Behavioral Development* 33 (6): 556-564.
- Soker, Z. 2005. Age, gender, ethnicity and the digital divide: University students' use of web based instruction. *Electronic Journal of Sociology*. <http://www.sociology.org/content/2005/tier1/soker.html> (accessed 25 May 2011).
- Turner, P., S. Turner, and G. Vander Walle. 2007. How older people account for their experiences with interactive technology. *Behavior & information technology* 26 (4): 287-296.
- White, J., and Weatherall. 2000. A Grounded theory analysis of older adults and information technology. *Educational Gerontology* 26 (4): 371-387.
- Zur, O., and A. Zur. 2010. Psychology of the Web & Internet Addiction-A GUIDE for parents and other adults who are concerned about how much young people spend on the computer (social networking sites, such as Facebook, instant messaging or online games) or those who want to learn more about Internet Addiction and Internet Gaming Addiction.
<http://www.zurinstitute.com/internetaddiction.html> (accessed 25 May 2011).

Investigation of the Digital Gap between Generations in Terms of the Familiarity, Interest, and Usage of Information and Communication Technology

Nadjla Hariri*

Associate professor in Library and Information Science,
Science and Research Branch, Islamic Azad University,
Tehran, Iran

Nastaran Zamani Rad¹

Expert of Information Literacy Training,
Central Library of Tarbiat Modarres University

Iranian Journal of
**Information
Processing &
Management**

Abstract: The purpose of this study was to determine the digital gap between generations in terms of the familiarity, interest, and usage of information and communication technology. Research method was analytical survey and a questionnaire was used as a data collection tool. With regard to the broad research population, non-random purposive sampling of boys and parents, including 102 male students of third year secondary schools and first year high schools of region 10 in Tehran and their parents (102 father or mother) were selected and in terms of familiarity, interest, and usage of technologies such as Internet, email, chat, computer games, and mobile phone were studied. The results of research showed that the average amount of familiarity, interest, and usage of technologies in parents was 2/04 and 3/16 for children. The gap between parents and children, in terms of familiarity with IT was -1/22 while -1/24 in terms of interest and -0/88 in terms of usage of IT. The research hypotheses tests showed that there were significant differences between the average familiarity, interest, and usage of information technology among children and parents.

Keywords: ICT, generation gap, digital divide, parents and sons

Iranian Research Institute
For Science and Technology
ISSN 2251-8223
eISSN 2251-8231
Indexed in LISA, SCOPUS & ISC
Vol.28 | No.1 | pp: 3-20
autumn 2012

*Corresponding author: nadjlahariri@hotmail.com
1. zamanirad@modares.ac.ir